

ОБРАЗ МІСТА В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ІРЕНИ КАРПИ

Статтю присвячено лінгвостилістичному аналізу мовних засобів, що репрезентують образ міста у художніх творах Ірени Карпи.

Ключові слова: образ, мовна репрезентація, метафора, епітет, емфаза, гіпербола.

The article focuses on discovering and on analysis of linguistic means and methods that represent character of "city" in artistic works written by Irena Karpa.

Key words: character, linguistic representation, metaphor, epithet, emphaza, hyperbole.

Ірена Карпа – неординарна особистість у культурному житті України: письменниця, співачка, журналістка, телеведуча. Проте особливу вагу, безумовно, становлять саме її твори. Вони не відзначаються значною різноманітністю та новизною тематики, але їхня мова є цінним матеріалом лінгвістичних досліджень. За допомогою різноманітної лексики, великої кількості жаргонізмів та сленгізмів, укралень обценної лексики Ірена Карпа створює мовний образ міста, що є одним із ключових образів її прози (роман “Перламутрове порно (Супермаркет самотності)” (2005 р.), повість “50 хвилин трави” (2004 р.), роман “Bitches Get Everything” (2007 р.).

В історії українського літературознавства творчість Ірени Карпи привертає увагу багатьох дослідників (Т. Дігай [4], О.Климончук [8]). Однак мова художніх творів письменниці не була об’єктом належної уваги лінгвістів, що й зумовлює актуальність нашого дослідження. *Метою статті* є лінгвостилістичний аналіз мовних засобів, що репрезентують образ міста в художніх творах Ірени Карпи.

Відповідно, головними завданнями статті є: дослідити сутність поняття мовний образ; проаналізувати лінгвостилістичні засоби, за допомогою яких розкривається образ міста.

Об’єктом аналізу в роботі є мовно-виражальні засоби створення образу міста в художніх творах Ірени Карпи.

Предметом нашого дослідження є лінгвостилістична специфіка засобів репрезентації образу міста в досліджуваних текстах.

Оскільки мова є динамічною системою, то й мовні одиниці у процесі розвитку набувають додаткових значень і розширюють власні семантичні поля. Тому слово стало не тільки номінативною одиницею, але й одиницею образного відтворення предметів та явищ у свідомості людини. Так виникає поняття “образ”. Вивченням образу займаються представники різних галузей наук – лінгвісти, літературознавці, філософи, психологи.

У лінгвістиці чіткого загальноприйнятого визначення поняття “образ” немає. Проте існує декілька дефініцій поняття “образ”, викладених у різних словниках. Так, у 12-томному словнику української мови подається 7 значень цього терміна, а саме: зовнішній вигляд предмета; конкретно-чуттєва форма відображення дійсності; зображення одного явища через інше шляхом використання стилістичних прийомів; тип персонажа, створеного письменником у літературному творі; відображення у свідомості явищ об’єктивної реальності; обличчя; картина чи ікона [12, с. 561].

У літературознавчому словнику-довіднику образ визначається як особлива форма художнього структурування дійсності, якій властива яскрава предметна чуттєвість, оскільки у процесі мислення мовець оперує розумовими образами, що складають знання людини про світ, а семантичний простір мови є її частиною і знаходить своє вираження в образі [9, с. 139]. Літературознавці під образом розуміють створену засобами мови

узагальнену картину реальної дійсності або переживань митця у формі конкретного, життєвого мовного явища [5, с. 491].

Варто зазначити, що образ виступає як мовознавчим та літературознавчим, терміном, так і філософським. Зокрема, у філософському тлумаченні образ трактується як суб'єктивне розуміння об'єктивно існуючої дійсності [13, с. 457 – 458].

Теорію образу почав розробляти ще Аристотель [1] як категорію наслідування. Проте термін набув поширення завдяки Г. Гегелю [2], який розглядав поетичне уявлення як сукупність образів, що відтворюють абстрактну та конкретну сутність реальності. О. Потебня у праці “Думка і мова” тлумачив образ як відтворення в уявленні певної чуттєво сприйнятої дійсності, що набуває науково-ілюстративних, фактографічних та художніх властивостей [9, с. 139 – 140].

Існують різні типологічні класифікації поняття “образ”. Залежно від літературного роду виокремлюють об'єктний (довкілля), суб'єктний (внутрішній світ) та виражальний (метафоричний чи композиційний) образи, що можуть поставати як персонаж, дійова особа, пейзаж, емоція, символ, будь-яка стилістична фігура [3, с. 11]. Залежно від людської сенсорики виділяють зорові, нюхові, смакові, кінетичні, дотикові образи, що також є складниками стереотипного уявлення про реальність та домінантами мовної картини світу загалом. Залежно від особливостей мислення людини образи поділяються на чуттєві (відчуття, сприймання) та уявні (поняття, що позбавлені чуттєвої наочності).

Стиліст О.Пономарів розглядає словесний образ – використання слів у таких сполученнях, які дають змогу посилити лексичне значення додатковими емоційно-експресивними та оцінними відтінками [11, с.41].

Стиліст Л.Мацько зазначає, що образ – це особлива форма естетичного освоєння світу, при якій збігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність [10, с. 444]. Цією думкою ми будемо послуговуватися у нашому подальшому дослідженні.

Отже, важливим об'єктом сучасних лінгвостилістичних досліджень є сукупність образів, що відіграють значну роль у творенні мовної картини певної спільноти людей (територіальної, соціальної, професійної тощо), а також відображають мовні традиції певного етносу. Зокрема, й образ міста виступає засобом емоційно-образного відтворення дійсності, відбиваючи естетичні ідеали мовної картини світу українців, оскільки є універсальною категорією художньої творчості.

Найяскравіше образ міста представлено у творах Ірени Карпи, у яких відтворено його широкі зображальні можливості – від передачі внутрішнього світу героя до відтворення великих епічних картин із життя українців. Твори письменниці спрямовані на читачів, які йдуть у ногу із часом. У них відображено своєрідне бачення сучасного життя, сповнене проблем. Змінилися часи, порушилися патріархальні традиції, з'явилося нове. Місто також зазнало змін.

Образ міста є тлом, на якому висвітлюється авторське почуття патріотизму, любові та поваги до Батьківщини: “*Ми ненавиділи цю бадяжну Європу. Нас нудило від неї...Ми могли запросто покинути своє осяйне авто де-небудь на вулиці Кракова і піти спати на лавку в парк. Чим, зрештою поганий парк Старого Міста для парочки вишуканих панків? “Я українка, а він зі мною” – любила повторювати я*” [7, с. 5]. Риторичне питання посилює експресію зображення образу міста.

Образ міста формується через описи деталей: “*Ми диваємо вузькою вуличкою (а а а а!!! І Б е е е е е е е!!! І я вживаю це кліше стосовно описів деталей незнайомих міст! Ха-ха!) до лавочок, сідаємо там і мастимо ніжку 43-го розміру живильною мазюкою*” [7, с. 8]; пейзажні описи: “*Ми виїжджаємо за межі міста. Хоча навряд би ви це помітили, не знаючи. Все це місто – просто мале село з низькими хатками, що росло-росло і розрослося. Тут до біса студентів і зовсім мало чистого повітря. Тут не зелено в сухий сезон. Зате у вологий цілими днями херачить дощ*” [7, с. 22]. Динамізм образу посилюється емпазою “*росло-росло і розрослося*”. Все це посилює виразність

зображуваного, створює ефект деталізації, надмірності. Звідси – художнє сприйняття міста в ореолі буденності та хаосу.

Звертаючись до минулого на основі образу міста, Ірена Карпа торкається проблеми духовності, релігії, віри: *“Древнє сакральне місто, що стояло столицею 1400 років, росло в собі паросток дерева Бо – того самого, під яким Сіддхартха Гаутама зробився просвітленим, мало за корону сім колосальних дагоб, палаци і монастирі”* [7, с. 44]. Ці описи використовуються передусім для зображення початку усього живого, розвиток міста порівнюється із ростом дерева. *“Паросток дерева”* – символ божественного начала, знак мирного життя.

Образ міста у творчості Ірени Карпи пов’язаний із пунктами перебування головних персонажів. Найпопулярнішими географічними точками, де були персонажі твору, є: *“Краків (травень 04) – Прага – Київ – СПб – Москва – Істамбул – Константинополь-Царгород – Київ – Венеція – Київ – Анурадханура – Канді – Хіккадува-понд № fuckin’ 29 “Київ – Берлін” – Берлін – потяг “Берлін – Штрайзунд” – Хіддензее – Берлін – Київ – Варшава – Київ – (березень, блядь, 05) – о. Ги-ги Чангу, бляха-Балі, Індонезія) (квітень 05)”* [7, с. 98]. Кожний із зазначених топонімів вказує окремо на певний об’єкт, реалізуючи лише своє топонімичне значення. Слід також зазначити іронічне ставлення автора до окремих міст, що виражається емоційно забарвленими словами *“Константинополь-Царгород”, “Хіккадува-понд № fuckin’ 29”, “о. Ги-ги Чангу, бляха-Балі”*. Топоніми створюють реалістичну атмосферу описуваних подій, надають їм жвавий екзотичний колорит.

Образ міста представлено двома шарами лексики:

1) лексика з позитивною конотацією, що репрезентується такими епітетами: *кохане, найкрасивіше, сакральне, середньовічне, велике, південне, старе, древнє, приморське, нічне, провінційне, індустріальне*. Епітети завдяки своїй емоційно-оцінній семантиці є важливим засобом вербалізації образу, а тому вони виконують важливу функцію в аналізованих творах. Через актуалізацію певної ознаки чи дії сприяють новому осмисленню предмета чи образу, допомагаючи по-філософськи сприйняти та зрозуміти його сутність і загальну спрямованість тексту.

2) лексика з негативною конотацією, що репрезентується такими означеннями: *ненависне, чуже, дряве, порохняве, глиняне, незнайоме, задрипане, порожнє, зимне, сухе*.

Наявність означень із негативним забарвленням пояснюється своєрідним протистоянням у творах двох міст рідного Києва та чужих міст. Відчуваємо авторське несприйняття чужого, незнайомого. Це яскраво підтверджується метафорами із негативною конотацією: *“Вогні чужого міста розгортаються якоюсь примарною картою. Я не почуваю неприязні до Москви, чого би то? Мегаполіс собі як мегаполіс. Неоковирний тазик із недопраною білизною”* [7, с.16]; *“Бруківка чужого міста, бані сірого костюлу, мужик, що сцяє на стіну, згадка про Андруховича, станція Підзамче, станція нотаріус, все швидше і потворніше міняється місто, все кволіше ялозиться по вікні...”* [6, с.16]. Метафора виконує у текстах творів не тільки емотивну та оцінну функцію, але й інформативну, оскільки здатна вступати в синонімічні відношення з іншими одиницями, забезпечуючи цілісність тексту: *“Місто дихає нам у вуха металево-водяною свіжістю”* [14].

Під час описів Києва використовуються позитивно забарвлені метафори: *“Я собі поїхала до любого Києва, де течуть молочні ріки і вулиці мощені золотом. А він залишився у непривітній і гореносній Москві, куди я зареклася повертатися”* [7, с. 31]. Як бачимо, метафора у творах виступає як один із засобів конденсації змісту та форми.

Інший неординарний для пересічного українця образ міста вимальовується в романі *“Bitches Get Everything”*. Місто ніби оживає: *“Прогулянка була короткою, але такою емоційно насиченою, ніби саме нічне місто пристрасно поцілувало Трішу в губи: глибоко, по-дорослому”* [14]. У ньому злилися історія та сучасність, консерватизм та

прогрес: *“Досвітній ранок відкриває вам чудовий образ міста. Його деліріум, його звичне олд-скульне похмілля, його замурзаність після вчорашнього. Але не в цьому суть”* [14].

З метою повніше та емоційніше передати образ міста Ірена Карпа використовує гіперболу: *“Я підійшла до вікна, й з'ясувала, що всі ворони міста і країни літали виключно на рівні сьомого поверху. Навіть не літали, а висіли у повітрі, як мільйон чорно-сивих гелікоптерів...”* [6, с. 24].

Під час змалювання образу міста авторка послуговується обценною лексикою, завдяки якій передається вся гама почуттів та переживань персонажів: *нев'ібно красиво місто; все швидше і потворніше міняється місто, все кволіше ялозиться по вікні; бадяжна Європа*. Епатажність цієї лексики привертає увагу до аналізованого образу.

Образ міста також формується також через лексеми: *бруківка, станція, кінотеатр, дискотека, парк, вулиця, санаторій, готель, мегаполіс, кіно, кав'ярня, квартал тощо*: *“На світлофорі п'яний в сраку Нуріель під крилом диявольського Марка бовкає щось таке, від чого в Тріші знову врубасться профілактична система... Чи може їй просто захотілося погуляти нічними кварталами старого міста...”* [14]; *“Траса на під'їзді до Праги у найрозпеченіший туристичний сезон, наприкінці травня, коли всі готелі щент забиті. Е 65”* [7, с. 5]. Зазначенні іменники деталізують образ міста, розширюють його образність.

Отже, образ міста у досліджуваних творах яскраво відбиває особливості життя, побуту, менталітет та традиції українців. Його створено на основі використання стилістичних фігур (епітет, метафора, емфаза, гіпербола), серед яких найчастотнішою виступає метафора, що найповніше та найдосконаліше моделює специфіку образу, його сутність та допоміжні характеристики. Важливу роль у створенні образу міста відіграють означення з негативною конотацією та вкраплення обценної лексики. Вони допомагають створити більш розкутий, сучасний образ міста, надають йому особливого колориту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Поэтика // Аристотель. Соч. В 4 т. Т. 4, М., 1984. – 373 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Эстетика, т. 1,4. М., 1968. – 357 с.
3. Денисова С.П. Картина світу та суміжні поняття в зіставних дослідженнях // Проблеми зіставної семантики. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. – Вип. 7. – С. 9 – 15.
4. Дігай Т. Де-добло-білізація (рецензія на книгу Ірени Карпи „добро і зло”) / Т. Дігай. – Режим доступу: <http://maysterni.com/publication.php?id=26642> (20.04.2010). – Назва з екрана.
5. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: навчальний посібник / В.І. Кузьменко, О.О.Гарачковська, М.В.Кузьменко та інші. – К.: ВЦ “Академія”, 2010. – 496 с. (Серія “Альма-матер”)
6. Карпа Ірена. 50 хвилин трави. – Харків: “Фоліо”, 2004. – 34 с.
7. Карпа Ірена. Перламутрове порно (Супермаркет самотності). – Київ: ДУЛІБИ, 2005. – 98 с.
8. Климончук О. Ирэна Карпа: Тупо, когда пытаются выбросить матюки [Електронний ресурс] / О. Климончук. – Режим доступу: <http://www.unian.net/rus/news/news-323360.html> (24.04.2010). – Назва з екрана.
9. Літературознавчий словник-довідник / Ред. кол. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко та ін. – Київ: ВД Академія, 1997. – 752 с.
10. Мацько Л.І. та інші. Стилістика української мови: Підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько; За ред. Л.І.Мацько. – 2-ге вид., випр. – К.: Вища школа, 2005. – 462 с.
11. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 248 с.
12. Словник української мови у 11 томах. – Т. 5. – К.: Наукова думка, 1974.
13. Філософський енциклопедичний словник: довідкове видання / Л.В. Озадовська, Н.Г.Поліщук, Є.К.Бистрицький та ін. – К.: “Абрис”, 2002. – 744 с.
14. <http://www.bookclub.ua/read/karpa/bitches/I>